

Handreiking Dagbesteding in de Gehandicaptenzorg

29 mei 2020

Inhoudsopgave

INHOUD

Inleiding	3
1. Werken aan nieuw perspectief voor dagbesteding in het 'nieuwe normaal'	5
1.1 Lijn tot nu	5
1.2 Vanaf 1 juni	6
2. Uitgangspunten en randvoorwaarden bij het stap voor stap opstarten van dagbesteding	8
2.1 Algemene maatregelen	8
2.2 Omgaan met de norm van 1,5 meter afstand	10
2.3 Een invulling op maat	11
2.4 Vervoer van en naar dagbesteding	14
2.5 Goede communicatie	15

BIJLAGE

Protocollen en handreikingen uit andere sectoren ter inspiratie	15
---	----

Inleiding

Sinds maart 2020 heeft de dreiging van het coronavirus een crisis van ongekende omvang in Nederland veroorzaakt. Het kabinet heeft in onzekere omstandigheden veel maatregelen genomen om de verspreiding van het virus tegen te gaan. Deze maatregelen van de overheid zijn gebaseerd op drie voorwaarden:

1. De druk op de acute en reguliere gezondheidszorg moet beheersbaar blijven.
2. Bescherming van ouderen, kwetsbare burgers en medewerkers in de zorg.
3. Zicht op en inzicht in de verspreiding van het virus.

We zijn ons ervan bewust hoe sterk de coronacrisis ingrijpt op de kwaliteit van leven. De gehandicaptenzorg moet doen wat nodig is om de verspreiding van het virus tegen te gaan en de medische én psychische en sociaal-emotionele gezondheid van mensen met een beperking, hun naasten en zorgmedewerkers te beschermen en te bevorderen.

Inmiddels wordt steeds duidelijker hoe het coronavirus impact heeft op het dagelijks leven en dat normalisering niet een kwestie van weken is, maar eerder van een jaar of langer. We moeten dan ook toe naar een andere werkwijze dan we gewend zijn; naar een gehandicaptenzorg in een nieuwe anderhalve meter samenleving. Versoepeling van de maatregelen brengt onvermijdelijk risico's met zich mee. Maar voorop staat dat er weer een balans moet komen tussen de fysieke gezondheid en veiligheid én de psychische en sociaal-emotionele gezondheid van mensen met een beperking. Daarnaast is het noodzakelijk dat de belasting op de woon-situaties en op de mantelzorgers beter hanteerbaar wordt. Onderdeel van de weg naar het 'nieuwe normaal' is het stap voor stap openstellen van dagbesteding.

Op 19 mei heeft de minister een routekaart voor veilige en passende zorg en ondersteuning voor kwetsbare mensen gepresenteerd. Deze handreiking voor dagbesteding in de gehandicaptenzorg hoort bij bovengenoemde routekaart en is een levend document. Dit document zal als dat nodig is op

basis van nieuwe informatie en ontwikkelingen worden aangepast. In deze handreiking wordt een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden beschreven voor het weer stap voor stap opstarten van dagbesteding voor mensen (volwassenen) met een beperking. Het gaat hierbij zowel om mensen die thuis wonen als mensen die in instellingen wonen. Dagbesteding kan een onderdeel zijn van een breder ondersteuningsaanbod voor cliënten, bijvoorbeeld ambulante begeleiding, logeren of vakantieopvang. Deze handreiking gaat echter alleen over het onderdeel dagbesteding.

Deze handreiking is ontwikkeld door de VGN in samenwerking met het platform dagbesteding van de VGN, Iederin, LFB, LSR, Kansplus, Per Saldo, NVAVG, NVO en de Federatie Landbouw & Zorg en de BVKZ. De paragraaf over vervoer is afgestemd met Koninklijk Nederlands Vervoer (KNV).

1 Werken aan nieuw perspectief voor dagbesteding in het 'nieuwe normaal'

1.1 Lijn tot nu toe

Als gevolg van de maatregelen van het kabinet van 15 maart 2020 is op veel plekken in de gehandicaptenzorg het besluit genomen om dagbestedingslocaties tijdelijk te sluiten. Veel zorgaanbieders boden – met inachtneming van de richtlijnen van het RIVM – wel opvang aan een beperkt aantal cliënten in een kwetsbare situatie thuis. Daarnaast is de afgelopen twee maanden een breed scala aan alternatieven voor dagbesteding ontwikkeld en aangeboden. Denk daarbij aan:

- Dagbesteding op de woonlocatie
- Bellen en online ontmoetingen
- Digitale dagbesteding
- Creatieve pakketten of een dagprogramma voor thuis
- Ambulante hulp thuis
- Individuele begeleiding op de dagbestedingslocatie voor een aantal uur per week

Ondanks deze alternatieven zijn er ook cliënten die in deze lastige en onzekere periode geen dagbesteding hebben ontvangen. Zij missen de sociale contacten, vrienden, de structuur die dagbesteding biedt en een zinvolle invulling van de dag. Omdat de periode van de beperkingen langer duurt als gevolg van de maatregelen om verspreiding van het coronavirus te voorkomen, merken we dat de vraag om dagbesteding verder toeneemt. In het bijzonder geldt dat voor cliënten die zelfstandig wonen en cliënten in een kwetsbare situatie thuis, waar de druk op het directe netwerk (mantelzorgers) van de cliënt ten gevolge van de huidige situatie (te) groot is geworden. Ook op woonlocaties neemt de druk sterk toe, onder andere door het gemis aan dagbesteding.

1.2 Vanaf 1 juni

De laatste weken heeft het kabinet een aantal maatregelen versoepeld. Vanaf 11 mei is het (speciaal) basisonderwijs weer open. Ook bibliotheken zijn weer open en contactberoepen zijn gestart. Vanaf 1 juni gaan onder andere terrassen, restaurants en musea weer geleidelijk open en start ook het voortgezet onderwijs weer. Ook zorgorganisaties maken plannen om hun werk- en dagbestedingslocaties stap voor stap weer op te starten of zijn hier al mee gestart.

De lijn van de maatregelen van het kabinet voor scholen, contactberoepen, de horeca, bibliotheken en musea zijn niet een-op-een toepasbaar voor de dagbesteding in de gehandicaptenzorg. Er zijn enkele specifieke factoren in de gehandicaptenzorg waar rekening mee moet worden gehouden om op specifieke locaties voor dagbesteding weer activiteiten te kunnen opstarten. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van veilig vervoer. Onder voorwaarden kunnen specifieke locaties voor dagbesteding weer opstarten. Per locatie vraagt dit echter voorbereiding, om alle randvoorwaarden te kunnen organiseren die hiervoor nodig zijn. Verder is het nodig een plan te maken voor de fasering van de opbouw die bij verdere openstelling gehanteerd wordt. Hierbij moet rekening gehouden worden met de diversiteit en mate van kwetsbaarheid van cliënten, de druk op de woonlocatie, de druk op naasten in de thuissituatie en de grote diversiteit aan vormen van dagbesteding. Ook kan het nodig zijn om bij het maken van dit plan af te stemmen met andere zorgaanbieders, wanneer cliënten vanuit verschillende aanbieders bijvoorbeeld wonen en dagbesteding ontvangen.

Vanaf 1 juni 2020 is voor iedere cliënt, zowel degenen die in instellingen wonen als degenen die thuis of in een kleinschalig wooninitiatief wonen, op een goede manier invulling gegeven aan dagbesteding. Voor de gehandicaptenzorg betekent dit dat vanaf 1 juni de dagbesteding op specifieke dagbestedingslocaties zoveel als mogelijk, stap voor stap weer wordt opgestart met de 1,5 meter afstand als uitgangspunt. Duidelijk is dat – zolang de algemene maatregelen in Nederland gelden – dit consequenties heeft voor de dagbesteding. Invulling van dagbesteding zal anders zijn dan vóór de corona-periode. Als de locatie voor dagbesteding nog niet volledig open kan, dan wordt voor de cliënten die nog niet naar de

vertrouwde locatie voor dagbesteding kunnen een vorm van alternatieve dagbesteding geboden. In samenspraak met de cliënt/vertegenwoordiger wordt vastgesteld wat een geschikt alternatief zou kunnen zijn.

Het stap voor stap openstellen van de dagbesteding vraagt veel van cliënten en hun netwerk. Het vraagt ook veel van organisaties en flexibiliteit van het personeel. Het (weer) wisselen van roosters bijvoorbeeld, werken met kleinere/andere groepen en de onduidelijkheid over komende zomervakantieperiode. Dat vraagt organisatiekracht en goede communicatie, ook intern. Daarnaast zijn er ook vragen van organisaties over de bekostiging. Dagbesteding en vervoer in kleinere groepen is relatief duurder. De zorg en het organiseren van aanvullende alternatieve vormen van dagbesteding gaat daarnaast ook door. Deze organisatorische en financiële vragen beantwoordt deze handreiking niet. Vanuit VGN worden deze punten, in overleg met de sector, geagendeerd.

2 Uitgangspunten en randvoorwaarden bij het stap voor stap opstarten van dagbesteding

2.1 Algemene maatregelen

Ook voor dagbesteding in de gehandicaptenzorg vormen de algemene maatregelen van het RIVM het uitgangspunt om verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Dit geldt voor zowel cliënten als medewerkers voor de periode dat deze maatregelen van toepassing blijven.

Dit betekent:

Verkouden of andere klachten?

Het is belangrijk om met cliënten en/of directe naasten of de woonbegeleiders vooraf goede afspraken te maken over de gezondheidscheck. Dit zijn enkele korte vragen om na te gaan of er een risico is op corona.

Als uit de gezondheidscheck blijkt dat er sprake is van:

- Verkoudheidsklachten, zoals neusverkoudheid, loopneus, niezen, keelpijn, lichte hoest of verhoging tot 38 graden Celsius, komt de cliënt niet naar de dagbesteding.
- Ook als er dergelijke verkoudheidsklachten zijn bij huisgenoten of medebewoners van een cliënt, komt de cliënt niet naar de dagbesteding.
- Als er sprake is van koorts of een vermoeden van corona, dan wordt er getest. In afwachting van de uitkomst van de test komt een cliënt niet naar de dagbesteding.

Kwetsbare medewerkers

Blijf ook rekening houden met de aandachtspunten die het RIVM heeft ontwikkeld rondom de inzet van kwetsbare medewerkers. Kwetsbare medewerkers zijn medewerkers die een verhoogd risico lopen om ernstig ziek te worden bij besmetting met het coronavirus.

Hygiëne

Het is belangrijk om extra alert te zijn op de normale hygiëne.

Meer informatie over hygiëne is te vinden via:

- Informatie over [hygiëne en COVID-19](#).
- [Hygiënerichtlijn](#) instellingen voor volwassenen met een lichamelijke of verstandelijke beperking.

Handvatten om algemene maatregelen op een locatie te borgen:

- Zorg voor voldoende mogelijkheden om handen te wassen.
- Hang infographics op met informatie over de algemene maatregelen.
- Richt ruimten zo in dat het hanteren van afstand makkelijker is.
- Denk aan vaste looppaden en routes in ruimten en op gangen.
- Indien mogelijk: gebruik een ingang naar binnen en een uitgang naar buiten op de locatie.
- Deelnemers blijven zoveel mogelijk binnen één ruimte. Beperk wisselingen van ruimten. Als wel gewisseld wordt, denk aan extra handen wassen enz.
- Bepaal vooraf per locatie hoeveel mensen in een ruimte mogen verblijven
- Overweeg of je gemeenschappelijke ruimten – zoals een kantine - al gaat gebruiken of daarmee nog wacht.
- Als je gemeenschappelijke ruimten gebruikt, denk dan aan bijvoorbeeld een wisselschema voor verschillende groepen met tussentijdse schoonmaak.
- Denk na over hoe je lunch en koffie/theefaciliteiten organiseert
- Op plekken waar je met cliënten buiten kan werken, is er meer ruimte om meer cliënten dagbesteding te bieden.
- Zorg ervoor dat werkplekken en gebruikte materialen of gereedschap wordt gedesinfecteerd voor én na gebruik.

2.2 Omgaan met de norm van 1,5 meter afstand

Het houden van 1,5 meter afstand is een norm die op dit moment overal geldt. Deze benodigde afstand is binnen de gehandicaptenzorg echter niet altijd realistisch. Hoe hiermee om te gaan?

De komende tijd zullen voor de dagbesteding oplossingen moeten worden gezocht om gezondheidsrisico's zoveel mogelijk te beperken.

Een aantal handvatten als het houden van 1,5 meter afstand niet mogelijk is:

- Werk meer in kleinere groepen, zodat je met minder mensen tegelijk in een ruimte bent.
- Kijk of dagbesteding meer te spreiden is over de week of te verdelen over meerdere dagen, zodat je in kleinere groepen kan werken.
- Werk zoveel mogelijk in vaste groepen met vaste begeleiders.
- Dus beperk wisselingen van locaties en groepen (ook tussen wonen en dagbesteding).
 - Kijk of het mogelijk is om, als cliënten ook wonen op een woonlocatie, in dezelfde groep dagbesteding te bieden als op de woonlocatie.
 - Als er sprake is van verschillende aanbieders die voor één client wonen en dagbesteding verzorgen, maak dan onderlinge afspraken om het mengen van groepen te beperken.
 - Bij bepaalde vormen van dagbesteding is er ook sprake van contact met derden. Denk aan een winkel of in de horeca. Neem dat ook mee in de overwegingen.
Weeg hierin ook mee wat voor de cliënt van waarde is. Bijvoorbeeld het missen van sociale contacten.
- Tijdens persoonlijke verzorging gelden de algemene hygiëne maatregelen, eventueel aangevuld met persoonlijke beschermingsmiddelen die normaal - voor de coronacrisis - ook gebruikt werden.
- Als inzet van paramedische zorg tijdens de dagbesteding nodig is, dan moet dit uiteraard ook zo veilig mogelijk gebeuren. Hiervoor is een **specifieke handreiking** beschikbaar van het **RIVM**.
- Werk zoveel mogelijk in een vaste ruimte. Beperk wisselingen van ruimten.
- Pas de inrichting van ruimten aan waar dit kan.

Relevante richtlijnen inzet PBM en testen

Cliënten komen niet naar de dagbesteding bij verkoudheidsklachten (zie ook 2.1). Dit zou betekenen dat het gebruik van PBM in principe niet nodig is binnen de dagbesteding. Mochten er toch situaties ontstaan waarin medewerkers een 'niet pluis gevoel' hebben of de inzet van PBM nodig is voor specifieke situaties in de persoonlijke verzorging, dan bieden de volgende richtlijnen rond inzet PBM en testbeleid handvatten. Het kan voorkomen dat klachten zich gedurende de dag ontwikkelen. Zorg in dat geval meteen voor isolatie van de cliënt en dat de cliënt direct naar huis gaat.

- Overzicht [Richtlijnen Testbeleid en gebruik PBM](#) voor medewerkers in de gehandicaptenzorg.
- [Richtlijn gebruik PBM voor zorgprofessionals buiten ziekenhuizen](#)
- Het testbeleid verandert. Vanaf juni kunnen zowel medewerkers al cliënten met klachten zich laten testen.

2.3 Invulling op maat

De dagbesteding in de gehandicaptenzorg kent een grote diversiteit, cliënten en vormen van dagbesteding verschillen. Het gaat om dagbesteding voor de brede groep mensen met een (licht) verstandelijke beperking, lichamelijke beperkingen, zintuiglijke beperkingen, mensen met (ernstige) meervoudige beperkingen en mensen met niet aangeboren hersenletsel.

Er kan ook sprake zijn van bijkomende problematiek. Denk bijvoorbeeld aan gedrags- of gezondheidsproblemen. Deze diversiteit vraagt om een invulling op maat bij het stap voor stap opstarten van dagbesteding binnen de algemene maatregelen en in het bijzonder de 1,5 meter maatregel.

Handvatten voor invulling op maat:

- Dagbesteding is onderdeel van het ondersteuningsplan van de client. Houd, om te komen tot een passende (tijdelijke en mogelijk alternatieve) vorm van dagbesteding, rekening met het doel van de dagbesteding.
- Cliënten die zelfstandig wonen, of bij ouders thuis, krijgen vaak naast dagbesteding ook andere vormen van ondersteuning, zoals ambulante ondersteuning, logeren of vakantieopvang. Neem het geheel van het ondersteuningsaanbod voor de cliënt en zijn/haar netwerk mee in de afwegingen die nu gemaakt worden over de invulling van de dagbesteding.
- Maak de afweging in samenspraak met de cliënt en zijn of haar netwerk. Neem daarbij ook de ervaringen met de alternatieve invulling van de dagbesteding (zie 1.1) in de afgelopen maanden mee. Vooral als de ervaringen met de alternatieve invulling positief waren de afgelopen periode. Ga hier dan als het kan mee door.
- Betrek indien nodig ook een gedragswetenschapper, om te bepalen wat nodig is.
- Leg de afspraken die gemaakt worden over de (tijdelijke) invulling van dagbesteding vast in het dossier of (als afspraak in) het ondersteuningsplan
- Het is niet mogelijk een algemene uitspraak te doen over prioritaire doelgroepen of cliënten. Dat zal in alle gevallen een afweging zijn die lokaal gemaakt moet worden. Houd bij die afweging rekening met:
 - Cliënten in een kwetsbare situatie thuis.
 - Cliënten bij wie de druk op de mantelzorg thuis of de druk in de woonlocatie erg hoog is.
 - Cliënten voor wie alternatieve vormen van dagbesteding (zie 1.1) niet mogelijk zijn.

Kwetsbare cliënten

Sommige mensen hebben een grotere kans om ernstig ziek te worden als ze besmet zijn met het nieuwe coronavirus dan anderen. Voor die groep is het belangrijk om het risico op besmetting zo klein mogelijk te maken. Op de [website van het RIVM](#) staat dat mensen die tot de risicogroep behoren er

goed aan doen om zoveel mogelijk thuis te blijven en alleen naar buiten te gaan als dat noodzakelijk is en daarbij dan alle algemene maatregelen nauwgezet op te volgen. Dit betekent niet automatisch dat dagbesteding niet mogelijk is.

Wat we op dit moment weten is dat mensen die tot een risicogroep behoren mensen zijn die een hoger risico hebben om ernstig ziek te worden door besmetting met het nieuwe coronavirus. Het gaat dan – in het algemeen – om mensen van 70 jaar en ouder en om mensen met onderliggende aandoeningen. Meer informatie over [risicogroepen](#) is te vinden op de website van het RIVM. Als het gaat om mensen met een beperking en kwetsbaarheid, weten we op dit moment dat mensen met een verstandelijke beperking relatief op jongere leeftijd kwetsbaar zijn en vermoedelijk ook een op jongere leeftijd een verhoogd risico hebben op een ernstig beloop van het coronavirus. Dit geldt voor de leeftijd vanaf 50 jaar.

Handvatten voor afwegingen bij kwetsbare cliënten die in een risicogroep vallen:

- Maak ook hier de afweging in samenspraak met de cliënt en zijn of haar netwerk en besluit gezamenlijk wat kan en wat hier goed is om te doen.
- Overweeg hoe belangrijk het voor de cliënt is om de dagbesteding onder de gegeven omstandigheden weer (deels) op te starten voor kwetsbare cliënten. Bij thuis wonende cliënten wordt hierbij ook het belang voor de mantelzorgers meegewogen.
- Kijk daarbij ook onder welke randvoorwaarden dit het beste kan.
- Voor cliënten die wonen op een zorg/woonlocatie: kijk of dagbesteding op de woning voorlopig een passend alternatief kan zijn.
- Voor cliënten die thuis wonen: kijk of er goede alternatieven op afstand te bieden zijn en/of alternatieven geboden kunnen worden in de vorm van individuele begeleiding thuis.
- Stem deze invulling en dit besluit af met de cliënt en zijn/haar directe netwerk.
- Vraag bij twijfel over dit besluit advies aan de bij de cliënt betrokken arts.

2.4 Vervoer van en naar dagbesteding

De organisatie van veilig vervoer is een cruciale randvoorwaarde om weer dagbesteding te kunnen organiseren voor cliënten die niet zelfstandig kunnen reizen. De Kamerbrief van 28 mei geeft richting aan het veilig vervoer naar dagbesteding. Koninklijk Nederlands Vervoer heeft deze richting verwerkt in het 'Protocol veilig zorgvervoer'. Dit protocol is gemaakt voor vervoers-bedrijven maar biedt ook handvatten voor organisaties die het vervoer zelf organiseren.

Algemene maatregelen bij het vervoer

- Als cliënten die bij familie thuis wonen niet zelfstandig kunnen reizen, heeft het in het algemeen de voorkeur dat het netwerk van de cliënt hem of haar zelf brengt en ophaalt.
- Als gekozen wordt voor zorgvervoer in een taxi(busje), houd dan rekening met de algemene maatregelen van het RIVM (zie 2.1), om verspreiding van het coronavirus te voorkomen
- Als gebruik gemaakt wordt van vervoer door een vervoersbedrijf, maak dan tijdig afspraken met de vervoerder. Betrek de vervoerder ook bij de plannen en bijbehorende termijnen voor de stapsgewijze opstart van de dagbesteding.

Getrapt advies voor het invullen van veilig vervoer van en naar de dagbesteding

Het kabinet geeft een getrapt advies voor invulling van veilig vervoer. Dit heeft te maken met de stapeling van risicofactoren in het vervoer. Denk aan de relatief kleine ruimte in het vervoersmiddel, de duur van de ritten, het soms moeilijk kunnen instrueren van cliënten en hun kwetsbaarheid.

1. Als de cliënt COVID-19-klachten heeft, dan wordt afgezien van vervoer naar dagbesteding;
2. Voor de rit wordt zo goed mogelijk gecheckt of de cliënt klachtenvrij is (triage);
3. Waar mogelijk wordt tussen de cliënt en de chauffeur 1,5 meter aangehouden;
4. Als dat niet mogelijk is, wordt op een verkeersveilige manier een fysieke afscheiding geplaatst tussen de chauffeur en de te vervoeren cliënten;

5. Indien dat niet mogelijk is, draagt de chauffeur een chirurgisch mondneusmasker.

Koninklijk Nederlands Vervoer heeft dit getrapte advies verder uitgewerkt in het Protocol veilig zorgvervoer.

Het hanteren van de 1,5 meter is niet altijd mogelijk

In de gehandicaptenzorg is het hanteren van de 1,5 meter of het verplicht stellen van het dragen van een niet-medisch mondmasker, zoals in het openbaar vervoer, niet altijd mogelijk of praktisch uitvoerbaar. Voor het vervoer van en naar de dagbesteding (19 jaar en ouder) betekent dit dat het vervoer wordt georganiseerd in kleine, vaste groepen van 3 tot 4 mensen per keer. Dit betekent wel dat er extra ruimte is, maar niet altijd anderhalve meter. Cliënten kunnen vanzelfsprekend zelf besluiten vrijwillig een niet-medisch mondmasker te dragen tijdens het vervoer. Ze zorgen hier dan zelf voor.

Meer informatie

- [Kamerbrief van 28 mei 2020](#). Onder punt 3 een passage over vervoer naar dagbesteding
- [Kader vervoer naar dagbesteding](#). Dit is een bijlage van de kamerbrief
- [Protocol veilig zorgvervoer](#) van Koninklijk Nederlands Vervoer

2.5 Goede Communicatie

Er wordt door cliënten, verwanten en medewerkers veel waarde gehecht aan duidelijke en tijdige informatie over de vorm en invulling van de dagbesteding. Om begrip te krijgen én te houden voor de maatregelen, is het belangrijk dat er pro actieve communicatie plaatsvindt, bijvoorbeeld door tijdig te overleggen over de wensen en de mogelijkheden van het dagbestedingsaanbod op de korte termijn en het perspectief zo lang het 'nieuwe normaal' duurt. Dit is in de komende periode ook een belangrijk onderwerp bij besprekingen van het ondersteuningsplan.

Gezien de diversiteit van de doelgroep en de diversiteit van de invulling van het dagbestedingsaanbod, is het van belang dat deze communicatie ook

zoveel mogelijk op maat plaatsvindt. Wellicht ten overvloede: communiceer tijdig naar zowel cliënten als hun netwerk.

BIJLAGE

Protocollen en handreikingen uit andere sectoren ter inspiratie

De dagbesteding in de gehandicaptenzorg kent vele vormen. Deze handreiking biedt vooral handvatten om dagbesteding stap voor stap weer op te starten op specifieke locaties. Maar dagbesteding wordt bijvoorbeeld ook geboden in de horeca, de groenvoorziening of op andere zorglocaties (bijvoorbeeld in verpleeghuizen).

Hier kunnen protocollen voor die sectoren mogelijk ook inspiratie bieden om opstart van dagbesteding voor te bereiden. Deze protocollen zijn te vinden via de volgende links:

- [Horeca](#)
- [Detailhandel](#)
- [Garagebedrijven, rijsschoolhouders en fietsenwinkels](#)
- [Hoveniers en groenvoorzieners](#)

Ook in deze sectoren vormen de algemene maatregelen van het RIVM het uitgangspunt.

Meer protocollen van sectoren zijn te vinden op de [website van de Kamer van Koophandel](#).

